

Goron Sándor

Az ismétlések fordítása William Shakespeare Julius Caesar című tragédiájának magyar nyelvű tolmácsolásaiban¹

William Shakespeare - *Julius Caesar* (1599) című tragédiájában - sokszor él az ismétlés retorikai-stilisztikai lehetőségével. Már az I. felvonás 1. színében találunk ismétlésre példát, amikor Flavius arra biztatja a közembereket, hogy összegyűjtve társaikat, menjenek a Tiberishez behullatni könnyeiket megbánásuk jeléül, amiért Caesart győzelmét akarták megünnepelni. A forrásnyelvi szöveg az angol *go* 'menjetelek' ige ismétlésével kezdődik. Shakespeare ezzel akarja nyomatékosítani Flavius biztatását. Az ismétlésnek itt kettős funkciója van, hiszen a nyomatékosításon kívül alliterációt is alkot az utána következő *good* 'jó' melléknévvvel:

Go, go, good countrymen...

A magyar fordítók közül csak Vörösmarty és Jánosházy fordítása őrzi meg a forrásnyelvi szöveg ismétlését.

Nyilvánvaló, hogy Jánosházy átveszi nagy elődje megoldását, hiszen fordításában, nemcsak az ismétlés, hanem az első verssor többi szava is teljesen megegyezik a Vörösmarty által használtakkal.

Vörösmarty:

El, el, jó földiek...

Jánosházy:

El, el, jó földiek...

A többi fordító nem tartotta fontosnak e retorikai-stilisztikai eszköz megőrzését, ezáltal viszont nem érvényesült fordításukban az ismétlés nyomatékosító jellege. Ami a forrásnyelvi szöveg alliterációját illeti, - amely a *go, go* 'menjetelek, menjetelek' igék és a *good* 'jó' melléknév egymás melletti szerepeltetése folytán jött létre - az csak a legújabb fordításban érvényesül (*most menjetelek*), ám ebben az esetben sokkal fontosabb lett volna magának az ismétlésnek a visszaadása, mert általa válik Flavius felszólítása nyomatékosá, hogy a közemberek igyekezzenek.

Áprily:

Haza, jó polgárok...

¹ Vörösmarty Mihály (1839), Áprily Lajos (1943), Illés László (1994), Jánosházy György (1996) és Forgách András - Fekete Ádám (2015) fordításáról van szó.

Illés:

MenjeteK, jó polgárok...

Forgách-Fekete:

Most menjeteK jó honfitársaim...
(I./1.)

A IV. felvonás 2. színében² Brutus azzal vádolja Cassiust, hogy korrupt, mert pénzért érdemteleneknek bármilyen hivatalt megad. Cassius provokációnak minősíti Brutus szavait, és feldühödve az istenekhez fordul, ugyanis Brutus elleni fenyegetése csak a szavak szintjén marad, nem meri őket tetté váltani. Ezt a cselekvésképtelen szituációt nyomatékosítja a forrásnyelvi szöveg ismétlése:

O ye gods, ye gods! Must I endure all this?

Ha összevetjük a magyar fordításokat az eredetivel, láthatjuk, hogy az angol ismétlést csak Vörösmarty és Áprily valósította meg. Kettejük közül Vörösmartynak az ismétlése a sikerültebb, mert visszaadja az angol szövegben lévő indulatszót is, amely Cassius érzelmi állapotát erősíti. A többi fordításban nem valósul meg az ismétlés csupán a felkiáltás. Különbőség azonban ezek között is van, hiszen Illés és Jánosházy felkiáltása az *ó* indulatszó révén érzelmileg expresszívvé válik szemben a legújabb fordítás indulatszómentes felkiáltásával:

Vörösmarty:

Oh istenek!

² Az *Oxford Shakespeare* kiadásában a kiemelt szövegrészlet a IV. felvonás 2. színében szerepel. Tulajdonképpen a IV. felvonás csupán két színből áll. Ugyanígy van ez Vörösmarty fordításában is. A többi magyar fordításban viszont ez a szövegrészlet a 3. színben szerepel. Ebből arra lehet következtetni, hogy a többi fordító olyan forrásnyelvi szövegkiadásból dolgozott, amelyben ez a felvonás nem két, hanem három színből áll.

Oh istenek 's én mind ezt tür-
jem-e?

Áprily:

Istenek! Istenek!
s én mindezt türjem?

Illés:

Ó, istenek, ezt mind el kell visel-
nem?

Jánosházy:

Ó, istenek! Hát el kell túrnöm ezt?

Forgách-Fekete:

Istenek, miért kell ezt elviselnem?
(IV./2./3.)

A forrásnyelvi szövegben Brutus közlendője egy fél és két teljes sorból áll, ezután hangzik csak el Cassius felkiáltása:

Brutus:

Hear me, for I will speak.

Must I give way and room to your
rash choler?

Shall I be frighted when a mad-
man stares?

Vörösmartynak azért sikerül az ismétlés célnyelvi megvalósítása, mert Brutus mondanivalóját úgy ülteti át magyarra, hogy az felsorral végződjön, és ehhez csatolja ritmikailag Cassius első felkiáltását, amellyel egy ötös jambust hoz létre.

Brutus:

Hallgass beszélmem kell.

Kitérjek-e

Szilaj hevednek? 's megretten-
jek-e,

Ha egy bolond őrjöng?

U - | U - | - - |

Cassius:

Oh, istenek!

U - | U U

Ezzel a megoldással Vörösmartynak lehetősége adódik, hogy az angol szöveg második felkiáltását célnyelven is

megvalósítsa létrehozva általa az eredetivel ekvivalens ismétlést:

Oh istenek ’s én mind ezt türjem-e?

Hasonló Áprily megoldása is, ő az ismétlést ritmikailag Brutus megnyilatkozásának utolsó sorához kapcsolja, s az így keletkezett félsort (Cassius kérdését) kiegészíti Brutusnak ezt követő válaszával:

Brutus:

Hagyd, hogy beszéljek. Hallgass
hát reám.

Hevességedtől meghátráljak-e?

Megrémüljek, ha rám szemet

mereszt

egy őrrjögő?

U - | - - |

Cassius:

Istenek! Istenek!

- U | U - | U -

s én mindezt türjem?

- - | - - | -

Brutus:

Mindezt? Többet is.

- | - - | U U

Mindez azt is bizonyítja, hogy efféle ritmikai megoldásokat egyes fordítók nemcsak akkor alkalmaznak, amikor azok a forrásnyelvi szövegben is megtalálhatók, hanem más célnyelvi szöveghelyeken is élnek velük fordítási célkitűzésük megvalósításának érdekében. A többi fordító teljes

sorként ültette át Cassius megnyilatkozását, úgy ahogy az Shakespeare-nél is szerepel, viszont így le kellett mondaniuk az ismétlés célnyelvi érzékeltetéséről, mert az már nem fért volna bele a drámai jambus 10 vagy 11 szótagjába.

Az ismétlések nyomatékosító vagy érzelmi hatását nem mindig könnyű megvalósítani a fordításokban, hiszen a fordítóknak igazodniuk kell a versformához is, amelynek következetes betartása miatt előfordulhat, hogy egyes retorikai-stilisztikai eszközök célnyelvi megjelenítéséről le kell mondaniuk. Az ilyen helyzetekben a kompenzálás sem segít, hiszen az ismétlés az adott szöveghelyen tölti be funkcióját, amelyet nem lehet máshol – ugyanolyan hatást elérve – érzékeltetni. Mindezeket leszámítva, láthattuk, hogy egyes fordítók (Vörösmarty, Áprily, Jánosházy) mégis sikerrel próbálkoznak az ismétlések célnyelvi megjelenítésével, vagy úgy, hogy **1.** átveszik nagy elődjük megoldását, mint Jánosházy a Vörösmartyét, vagy pedig **2.** a dráma előző sorához illesztik azt a szót, amelynek újbóli alkalmazásával létrejön a tulajdonképpeni ismétlés (pl. Vörösmarty, Áprily) betartva a drámai jambus versmértékét is.

Források

SHAKESPEARE, William 1599/2005. Julius Caesar. In: Wells, Stanley – Taylor, Gary (eds.): *The Oxford Shakespeare. The Complete Works*. Oxford University Press, Oxford.

SHAKESPEARE, William 1839/1983. Julius Caesar. Vörösmarty Mihály fordítása. In: Ruttkay Kálmán (kiad.): *Vörösmarty Mihály Összes művei. Drámafordítások*. 12. kötet. Akadémiai Kiadó, Budapest.

SHAKESPEARE, William 1943/1993. *Julius Caesar*. Áprily Lajos fordítása. Kézirat. SzFFK, Budapest.

- SHAKESPEARE, William 1994. *Julius Caesar*. Illés László fordítása. Európa Könyvkiadó, Budapest.
- SHAKESPEARE, William 1996. *Julius Caesar*. Jánosházy György fordítása. *Látó*, VII. évf., 3: 37-106.
- SHAKESPEARE, William 2015. *Julius Caesar*. Forgách András és Fekete Ádám fordítása. L'Harmattan Kiadó, Budapest.

Szótárak

- ORSZÁGH László 1968. *Angol-magyar szótár I-II*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- SCHMIDT Alexander 1902. *Shakespeare Lexicon and Quotation*. Reimer Georg, Berlin.
<http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A1999.03.0079>
(Utolsó letöltés: 2021. 04. 20.).

Pantokrátor